

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ԱՐԵՎՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՊԱՇՏՏԱԹԵՐԹ

Երկուշաբթի 1 Ապրիլ 2019 - Թիւ 10

Հրատարակչութիւն

Արեւմտեան Հայաստանի
Ուսումնասիրութիւններու Կեդրոնի

Հետադարձ կապ
mfa@warmeniagov.com

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջին էջ	1
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւն	2
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութիւն	4
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Խորհրդարան	5
Արեւմտեան Հայաստանի Տարագիր Հայութեան ծայնը	6
Կրթութիւն եւ գիտութիւն - Պատմական	8
Հասարակութիւն - Ֆրանսա	10
Կիլիկիա	11
Պետական փաստաթուղթեր	12
Վերջին էջ	15

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ԱՐԵՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ

Երկուշաբթի 1 Ապրիլ 2019 - Թիւ 10

Ընդառաջելով Արեւմտեան Հայաստանի կառավարութեան կոչին՝ Արեւմտեան Հայաստանի ժողովուրդը մեծաւ մասամբ չմասնակցեցաւ թրքական տեղական ընտրութիւններուն

(Կոչի բովանդակութիւնը էջ 4)

Գառնիկ Սարգիսեան
ԱԳՅԿ ԿՈՐՉՈՊԵՏ

ԱՀՀ Վարչապետ՝ Գառնիկ Սարգիսեան.

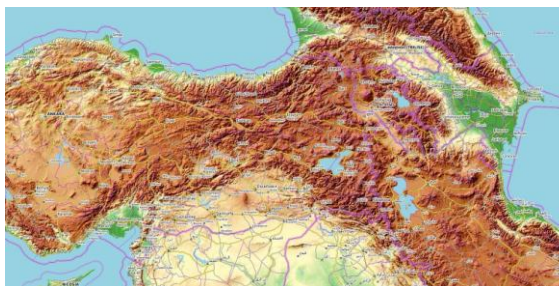
- ❖ «Հայաստան Պետութեան եւ Վրաստանի միջեւ սահմանագծունը ենթակայ է Սեւի խաղաղութեան դաշնագրի 92-րորդ յօդուածին, որ վաւերացուած է Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան կողմէ 24 Յունիս 2016-ին:
- ❖ Նման հիմնախնդիրները ուղղակիօրէն կապուած են Հայ ազգի ամբողջական գերագոյն շահերուն հետ, որոնց ճակատագիրը իրաւականօրէն եւ միակողմանիօրէն որոշելու եւ պատասխանատւութիւնը կրելու կարգաւիճակը չի վայելել ներկայ "Արեւելեան" Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան առաջարկը՝ Ազգային Պետական Գերագոյն Շտապի ստեղծման մասին (Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւն, Հայաստանի Հանրապետութիւն եւ Արցախ), մինչ օրս կը մնայ անպատասխան: Հետեւաբար Հայաստանի Հանրապետութիւնը՝ նախքան Վրաստանի հետ որեւէ սահմանագծման գործընթացի մէջ մտնելը պէտք է յստակօրէն յայտարարէ, որ ան այդ գործը կը կատարէ միայն "Արեւելեան" Հայաստան-ին կողմէ, եւ ոչ թէ ողջ Հայաստան Պետութեան»:
- ❖ «Կ'ողջունենք, եւ Համաձայն ենք ՀՀ Վարչապետ Պարոն Նիկոլ Փաշինեանին հետ՝ Արցախի հարցի աւելի "խոր հիմքեր" ունենալուն մասին կատարած իր հաստատումին, եւ պատրաստ ենք այդ խոր հիմքերու հասկցողութեամբ ալ մեր ներդրումը բերելու ոչ միայն Արցախի, այլ ողջ Հայ ազգին մտահոգող բոլոր հիմնախնդիրներուն վերջնական լուծումներ տալու գործընթացին: Արեւմտեան Հայաստանին վերաբերող եւ միջազգային ուժ ունեցող այն բոլոր իրաւական հիմքերուն իրականացումը՝ այսօր միակ իրապաշտ ուղին է ողջ Հայութեան իսկական բրկութեան համար»:
- ❖ «Հայկական մշակոյթը՝ մեր ազգային ինքնիշխանութեան եւ գոյատեւման կարեւորագոյն հիմքերէն մէկն է: Հայոց մշակոյթը Հայ ազգի սեփականութիւնն է: Հայկական մշակոյթը քայքայելու միտումներ պարունակող, վերջերս աշխուժացած, ոմանց ազգադաւաճարքները խորապէս կը մտահոգեն Արեւմտեան Հայաստանի կառավարութիւնն ու ժողովուրդը: Ուշադրութեամբ կը հետեւինք այս հարցի բոլոր անցուդարձերուն: Այս կործանիչ առարքները ուղակի կապ ունին Թիւրքիոյ կողմէ Հայկական մշակոյթի ոչնչացման համակարգուած քաղաքականութեան հետ»:

Յուշագիր՝ Արեւմտեան Հայաստանի մասին

Արեւմտեան Հայաստանի նախագահութիւնը համացանցով կը իրապարակէ Արեւմտեան Հայաստանի մասին Յուշագիրը

- Ընդհանուր տեղեկութիւններ
- Աշխարհագրական տուեալներ
 - Պատմական նիւթեր
 - Քաղաքական վերլուծումներ
- Արեւմտեան Հայաստանի պետութեան կառուցուածքը

http://www.western-armenia.eu/news/Actualite/2019/Aide_memoire_sur_l-Armenie_Occidentale-26.03.2019.pdf

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւն

Նախագահ Արմենակ Աբրահամեանը մեկնաբաներ է Սուրիայէն գաղթած հայերը Արցախի մէջ

Հայէպի մէջ հայկական ուժերու տեղակայումէն քանի մը շաբաթ անց, ուր վերջիններս մարդասիրական օգնութիւն պիտի ցուցաբերեն, Բաքուի կողմէ գարմանալի յայտարարութիւն եղաւ: Բաքուն կը դատապարտէ Սուրիայէն գաղթած հայերը Լեռնային Ղարաբաղի տարածքին բնակեցնելու հարցը: Կարծես թէ Թիւրքիան եւ Միացեալ Նահանգները դժգոհ են այս նախաձեռնութենէն, արդեօ՞ք անոնք կը ցանկան միջազգայնացնել պատերազմը Իդլիպի մէջ:

Ատրպէյջանի արտաքին գործոց նախարար Էլմար Մամեդիարովն յայտարարեր է, որ Սուրիահայերուն Արցախ բնակեցնելը ժընեւեան համաձայնագրի խախտում կը համարուի:

Ըստ ISNA լրատուական գործակալութեան տուեալներուն՝ «Ատրպէյջանի Հանրապետութեան բռնագրաւուած Լեռնային Ղարաբաղի տարածքին զանոնք բնակեցնելը ժընեւեան համաձայնագրի բացայայտ խախտում է, եւ հետեւաբար անթուլատելի է», — աւելցուցեր է ան:

Այս առիթով խնդրեցինք Նախագահ Արմենակ Աբրահամեանէն, որ իր կարծիքը ներկայացնէ Էլմար Մամեդիարովի յայտարարութեան վերաբերեալ:

«Սուրիայէն գաղթած հայերը Արցախ բնակեցնելու հնարաւորութիւնը ոչ զարմանալի է եւ ոչ ալ յանցագործութիւն, մենք իրաւունք ունինք մեր հայրենակիցները բնակեցնելու մեր ամբողջ տարածքին, մենք ինքնիշխան ենք Արցախի մէջ, ինչպէս նաեւ Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին», կը նշէ նախագահ Արմենակ Աբրահամեանը:

Ատրպէյջանի իշխանութիւնները լաւ տեղեկացուած են այդ ինքնիշխանութեան մասին, քանի որ 1920 թ. -ի Յունուարին իրենց պետութիւնը 1920 թ. -ի Յունուար 19-ին դէ ֆակտո ճանչցեր է զայն՝ մեր պետութեան ճանաչման հետ մէկտեղ: Բացի այդ, Ատրպէյջանը չի կրնար կասկածի տակ դնել 1920 թ. -ին ձեռք բերուած միջազգային ճանաչումը:

Ատրպէյջանական իշխանութիւններու քաղաքական յայտարարութիւնները ոչ մէկ կերպով չեն ազդեր Արեւմտեան Հայաստանի պետութեան հիմքերուն վրայ, որոնք ինչպէս արդէն նշեցի՝ կը ներառեն նաեւ Արցախը:

Արցախը ոչ միայն անկախ է դէ ֆակտո, այլեւ Սեւրի պայմանագրի եւ ատոր 92-րդ յօդուածին առնչութեամբ՝ 1920 թ. -ին Արցախը դէ յուրէ կը համարուի Հայկական Պետութեան մաս, ուստի եւ Արեւմտեան Հայաստանի պետութեան մասը:

Յօդուած 92. Ատրպէյջանի եւ Վրաստանի հետ Հայաստանի սահմանները ըստ պատկանելւոյն կ'որոշուին շահագրգիռ պետութիւններու ընդհանուր համաձայնութեամբ:

Երբ 89-րդ յօդուածով նախատեսուած որոշումն արդէն ընդունուած կ'ըլլայ, եւ եթէ անկէ ետք այս կամ այն շահագրգիռ պետութիւնները չեն կրնար ընդհանուր համաձայնութեամբ որոշել իրենց սահմանագիծը՝ վերջինս կ'որոշեն գլխաւոր Ղազնակից Տէրութիւնները, որոնք ատոր հետ միասին պէտք է հոգ տանին սահմանագատումը տեղւոյն վրայ գծանշելու մասին:

Կողմերուն համար էական նշանակութիւն ունի միջազգային իրաւունքը յարգելը, հակառակ պարագային, որեւէ պահու հակամարտութիւնը կրնայ վերսկսիլ, որուն հետեւանքները յայտնի չեն թէ ինչպիսին կ'ըլլան:

Ոչ միայն Արցախի իշխանութիւնները պէտք է ներկայ գտնուին Գլխաւոր Պետութիւններու տարբեր հանդիպումներուն՝ այլեւ Արեւմտեան Հայաստանի իշխանութիւնները, քանի որ ոչինչ կարելի է որոշել առանց Արեւմտեան Հայաստանի, եւ այս փաստը բոլոր կողմերուն ալ յայտնի է: Կը կրկնեն, անոնք կը փորձեն միջազգայնացնել պատերազմը, որն արդէն միջազգայնացուած է, թէեւ պատերազմի պաշտօնական յայտարարութիւն չկայ:

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ՝ Արմենակ Աբրահամեանը

55-րդ հրամանագիրով պաշտօնապէս Մարտի 21-ը կը յայտարարէ որպէս Արեւմտեան Հայաստանի տօնական օր

Նախագահական Հրամանագիր Թի. 55

2014 թ. -ի Մարտ 21-ին, վանկարկելով սուրբ Ղուրանի «Ալ-Անֆալ» կոչուող 8-րդ Սուրան , ջիհադիստները Թիւրքիոյ կողմէ բռնագրաւուած Կիլիկիայէն ներխուժեցին Քեսապի շրջան եւ առաջ շարժեցան դէպի Լաթաքիա: Իրենց ճամբուն վրայ անոնք թալանեցին եւ քանդեցին այդ զուտ հայկական տարածաշրջանը: Այս տեսակ արարքն ու գործելառը կը յիշեցնէ ուղերձը Թիւրքիոյ մայրաքաղաքի նախկին քաղաքապետի, որն այսօր նոյնիսկ Թիւրքիոյ նախագահն է, եւ որն 1998 թ. -ին դատապարտուեր էր ատելութիւն հրահրելուն համար, առաջնորդուելով թիրք ազգայնականութեան տեսաբան Ջիա Գէօկալպի (1876-1924) ուղեմիջով: “Միւսարէները մեզի համար պիտի ըլլան սուիներ, գմբեթները՝ մեր սաղաարտները, մզկիթները պիտի ըլլան մեր գորանոցները եւ հաւատացեալները՝ մեր գինուորները”: Սակայն Քեսապը ազատագրուեցաւ, եւ կրկին անգամ կենսքով կը շնչէ, ինչը կը յատկանշուի Գարնան գալով, Մարտի 21-ով, որով կը տարածուի լեռներու բոլոր, ջերմութիւնը կը բարձրացնէ բուսականութիւնը, իսկ մարդիկ կը վերածնակեն բնութիւնը: Կիլիկիայէն մինչեւ Մասիս լեռ՝ ձերմակ ծածկոյթը տեղի կուտայ գոյնեղու փառատօնին, իսկ անոնց մաս կազմելու զգացումը՝ կ'աւելցնէ ազատութեան զգացումը:

Հայերը կը նշեն այս սուրբ օրը որպէս Սոր Տարուայ օր, որ կը նշանաւորուի ծիրանենիի ծաղկումով, որպէս տիեզերական օրացոյցի բնական անդրադարձ: Ոգի եւ լեռներու մարդիկ, հպարտ ու տեսլապաշտ մարդիկ, ձեր վահանը պիտի ըլլայ այս Լոյսը որ թոյլ կուտայ ձեզի շողարծայկելու ինչպէս ձեր նախնիները ձեզմէ առաջ, գոյութեան այս անընդհատ շարժման մէջ:

Մեր 55-րդ հրամանագիրով պաշտօնապէս Մարտի 21-ը կը յայտարարեն որպէս Արեւմտեան Հայաստանի տօնական օր: Արեւմտեան Հայաստանի բոլոր շրջաններու Հայերուն կը հրաւիրեն, իրենց համայնքներէն ներս նշելու Մայր Բնութեան արթնացումը, քալելով մեր անտառներուն մէջէն ու լեռներուն վրայով՝ դիտելու երեւոյթն ու ուղեկցելու անոր:

Արմենակ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ

Թիրքիա, Արեւմտեան Հայաստան եւ Հարաւային Կովկասի հանրապետութիւններ

1921 թ.-ի Հոկտեմբեր 13-ին Արեւմտեան Հայաստանի Կարս քաղաքին մէջ ստորագրուեցաւ Կարսի պայմանագիրը: Այս պայմանագիրը կը վերանայի սահմանը ի նպաստ Թիրքիոյ՝ Կարս-Արդահանի եւ Արդուինի մէջ, Կովկասեան հանրապետութիւններու, Վրաստանի, Հայաստանի (Արեւելեան) եւ Ատրպէյջանի Հանրապետութեան միջեւ: Տարածաշրջան մը, որ Առաջին համաշխարհային պատերազմէն ի վեր Սեւրի խտրադրութեան պայմանագիրով հեռացուեց է Թիրքիայէն: Հակառակ անոր, որ ներկայիս անկախ Կովկասեան հանրապետութիւններու ռազմավարական միտումները կը ձգտին անվաւեր ձանձնալու թրքական տիրապետութիւնը այդ տարածքներուն վրայ՝ անոնք զուսպ կը մնան ներկայ իրադրութիւններուն հետեւանքով:

Սեւրի պայմանագիրը (1920 թ.-ի Օգոստոս 10) եւ Նախագահ Վուրո Ուիլսոնի (1920 թ.-ի Նոյեմբեր 22-ի) իրաւարար վճիռը, որ բաժնեց պարտուած Օսմանեան կայսրութեան տարածքները՝ գծելով նոր թրքական պետութեան եւ անոր հիւսիսարեւելեան հարեւաններուն միջեւ սահմանը, Արեւմտեան Հայաստանի հետ: Համաձայնագիրը բարեկապատ էր Թիրքիոյ համար, որ կորսնցուց Կարսի տարածքը քրիստոնէական տիրապետութեան ներքոյ դնելով (Վրաստանի եւ Արեւմտեան Հայաստանի):

Խորամանկ դիւանագիտութեան շնորհիւ՝ թիրք պետական գործիչները կրցան փոխել այդ ընթացքը: Ժամանակի երիտասարդ խորհրդային վարչակարգը նոյնպէս մաս կը կազմէր համաձայնագիրին, սակայն աւելի շատ Արեւելեան կողմով) տարուած էին խորհրդայնացման գործընթացով, որ բազմաթիւ ներքին վէճեր կ'առաջացնէր: Հետեւաբար, անոնք ի վիճակէ չէին դիմակայելու Մոսկուայի կողմէ թելադրուող իրենց վերաբերող հրամաններուն:

1945 թ.-ին Իոսիֆ Ստալինը եւ Վրաստանի փոխվարչապետ Լաւրենտի Բերիան փորձեցին վերադարձնել իրենց այդ կորսնցուցած տարածքները (Արեւմտեան Հայաստան): Անոնք հրաժարեցան թարմացնել 1925 թ.-ին Երկու երկիրներուն միջեւ ստորագրուած բարեկամութեան եւ չէզոքութեան մասին պայմանագիրը: Անոնք յայտարարեցին, որ թարմացումը կրնայ տեղի ունենալ միայն Թիրքիոյ կողմէ վերահսկող տարածքներուն հանդէպ վրացական եւ հայկական կողմերու պահանջներու լուծումէն յետոյ: Այս ամենը տեսեց մինչեւ 1953 թ.-ը, Ստալինի մահը: Այն անյաջողութեան մատուցեցաւ, քանի որ Թիրքիան ՆԱՏՕ-ին անդամակցեցաւ եւ աջակցութիւն ստացաւ ՆԱՏՕ-ի այլ անդամներէն, յատկապէս ԱՄՆ-էն, որ հրաժարեցաւ հայկական կողմին աջակցութիւն ցուցաբերել այն պատճառով, որ Հայաստանը (Արեւելեան) կորսնցուցեր է իր անկախութիւնը, միանալով ԽՍՀՄ-ին:

1991 թ.-ին խորհրդային Միութեան փլուզումէն եւ անկախ պետութիւններու՝ Վրաստանի, Արեւելեան Հայաստանի եւ Ատրպէյջանի վերածնունդէն յետոյ, այս հարցը կրկին բարձրացաւ: Այսօր քանի մը վերադասական պահանջներ կը շրջանառուին, որոնց նպատակը 1921 թ.-ի Հոկտեմբեր 13-ին ստորագրուած Կարսի պայմանագիրի վերստին վաւերացումը խանգարելն է, որ կը համարուի 1921 թուականի Մարտ 16-ի Մոսկուայի համաձայնագիրի շարունակութիւնը: Հոն ներառուած են հետեւեալ կէտերը. Համաձայնագիրն իր ոյժը կորսնցուցեր է 1945 թուականին Ռուսաստանի եւ Թիրքիոյ միջեւ բարեկամութեան եւ չէզոքութեան պայմանագիրի (ան երբէք չէ նորոգուած) աւարտին հետ մէկտեղ: Պայմանագիրը ստորագրուեց է Ռուսաստանի խորհրդային Դաշնութեան Ընկերակցական Հանրապետութեան (ՌՆՖՍՀ) եւ Թիրքիոյ Ազգային մեծ ժողովի միջեւ, սակայն այդ պայմանագիրը անօրինական է եւ անվաւեր՝ անոր կողմ հանդիսացող ՌՄՖՍՀ-ի եւ Թիրքիոյ

ազգային մեծ ժողովի կարգավիճակներուն պատճառով: 1921 թուականի ոչ անկախ Վրաստանը եւ ոչ անկախ Արեւելեան Հայաստանը՝ որոնք պայմանագիրի հիմնական պատասխանատուներն են, այսօր անկախ պետութիւններ են եւ ստիպուած չեն ենթարկուելու այդ պայմանագրութեան: Պայմանագիրի պայմանները, որոնք կը նախատեսեն Կարս-Արդուին-Արդահանի նկատմամբ թրքական կողմի վերահսկողութիւնը՝ կը հակասեն Սեւրի պայմանագիրի յօդուածներուն, որոնք արդէն կը կիրառուին մասնաւորապէս Ֆրանսայի եւ Մեծ Բրիտանիոյ լիազօրութիւններուն մատով, որոնք ի գորտի են վավերացումէն առաջ:

Ներկայ իրավիճակը Կովկասի հարաւին

Ատրպէյջանը. Հարաւային Կովկասի երեք Պետութիւններէն երկուքը, Ատրպէյջանն ու Վրաստանը, շահագրգռուած են պահպանելու ներկայ ստատուս քուոն Թիրքիոյ հետ իրենց սահմաններուն վերաբերեալ: Կարսի պայմանագիրի պայմաններուն համաձայն, եւ Սեւրի պայմանագիրին հակառակ՝ Նախճաւանի շրջանը (5,500 կմ 2, 444,000 բնակիչ) ստեղծուեց է որպէս ինքնավար օղակուած տարածք, Ատրպէյջանի Հանրապետութեան լիազօրութեան ներքոյ, որ չէր կրնար Թիրքիային յանձնելու տարածք ըլլալ: Ատրպէյջան-թրքական յարաբերութիւնները միշտ եղած են ուժեղ եւ ջերմ, այն աստիճան, որ անոնք երբեմն կը սահմանուին որպէս «ազգ մը երկու Պետութեամբ»: Երկու Պետութիւններու շարունակական էներգետիկ յարաբերութիւնները բացի Անկարայի աջակցութենէն Լեռնային Ղարաբաղի (Արցախի) հարցով ատրպէյջանական դիրքորոշման, կը վստահեցնեն, որ Կարսի համաձայնագիրը ստորագրածներէն մէկն հանդիսացող Ատրպէյջանի Հանրապետութիւնը կը շարունակէ աջակցիլ սոյն պայմանագիրի թրքամէտ պայմաններուն: Սեւրի Դաշնագիրի հիման վրայ, 1920 թուականի (Արեւմտեան) Հայաստանի արեւելեան սահմանը՝ ներառեալ Արցախի եւ Ատրպէյջանի միջեւ, տակաւին չլուծուած հարց է:

Վրաստանը. Կարսի պայմանագիրին համաձայն՝ Վրաստան ստիպուած էր Արտուինը յանձնելու Թիրքիային, ինչը կը հակասէ Սեւրի Դաշնագիրին, սակայն վերկանգներ էր Բաթումիի շրջանի Աջարիայի տարածքը, որպէս Վրաստանի սահմաններուն գտնուող ինքնավար հանրապետութիւն: Արդուինի համեմատ Աջարիայի տարածաշրջանի առաւել մեծ տնտեսական նշանակութեան շնորհիւ՝ Վրաստանի ներկայ իշխանութիւններն իրենց քաղաքական բոլոր ուժերով կը փորձեն անրապահել իրենց յարաբերութիւնները Թիրքիոյ հետ: Վրաստանը կը նախընտրէ խուսափիլ Կարսի պայմանագիրի որեւէ վերանայումէն, անոր 101-րդ տարելիցի մօտեցմամբ: Վրաստանի սահմանը Արեւմտեան Հայաստանի եւ Արեւելեան Հայաստանի հետ տակաւին չլուծուած խնդիր է (2019 թ.-ի Մարտ 13-ին Վրաստանի նախագահ Սալոմէ Չուրաբիշվիլիի Երեւան կատարած այցի պատճառներէն մէկն էր սա):

Հայաստանը (Արեւելեան). Ըստ Մոսկուայի կողմէ Արեւելեան Հայաստանին պարտադրուած Կարսի համաձայնագիրի պայմաններուն՝ երկիրը Թիրքիային յանձնեց տարածք մը որ չէր պատկանիր իրեն (Արեւմտեան Հայաստանը որպէս Պետութիւն ձանջուած է 1920 թ.-ին), ինչպէս որ սահմանուեց է Սեւրի պայմանագիրով: 1945-1953 թթ.-ուն խորհրդային Միութեան միջոցով Արեւելեան Հայաստանի փորձը այս տարածքները նվաճելու ոչ միայն ձայնողեցաւ, այլեւ հանգեցուց հայկական հարցով Արեւմտեան Հայաստանի կորուստին: Հետեւաբար վերջերս Կարսի պայմանագիրի վերանայման համար միասնութեան կոչը՝ աւելի ուժեղ կը ինչէ Արեւելեան Հայաստանէն քան Արեւմտեան Հայաստանէն, եւ յատկապէս կուզայ քանի մը քաղաքական կուսակցութիւններէ:

Յիշեցնենք, որ 1917թ.-ի Դեկտեմբեր 29-ին խորհրդային Ռուսաստանի ժողովրդային կողմէ ընդունուած «Թիրքահայաստանի մասին» (Արեւմտեան Հայաստան) Հռչակագիրով ձանջուեց է Թիրքահայաստանի (Արեւմտեան Հայաստան) հայրութեան ազատ ինքնորոշման իրաւունքը՝ ընդհուպ մինչև անոր լիակատար անկախութիւնը:

1920թ.-ի Յունուար 19-ին՝ Փարիզի Վեհաժողովին ժամանակ, Դաշնակից Տէրութիւններու Չեղագրոյն խորհուրդին կողմէ դէ ֆակտո (de facto), իսկ 1920թ.-ի Մայիս 11-ին՝ Սան Ռեմոյի Վեհաժողովին ժամանակ դէ յուրէ (de jure) ձանջուեցաւ որպէս անկախ եւ ինքնիշխան պետութիւն: 1920թ.-ի Նոյեմբեր 22-ին, ԱՄՆ-ի նախագահ Վուրո Ուիլսոնի Իրաւարար վճիռով որոշուեցաւ հայ-թրքական սահմանը:

Հարկ է նշել, որ Արեւմտեան Հայաստան Պետութիւնը ՄԱԿ-ի կողմէ չէ ձանջուած՝ Թիրքիոյ կողմէ բռնագրաւուած ըլլալուն պատճառով: Յիշեցնենք, որ 1894-1923թթ.-ուն Արեւմտեան Հայաստանի գրաւուած տարածքներուն թրքական երեք իրարայայտող կարապարտութիւններու կողմէ բնիկ հայ ժողովուրդը ենթարկուեց է Ցեղասպանութեան:

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութիւն

Արեւմտեան Հայաստանի Ժողովուրդը մեծաւ մասամբ չմասնակցեցաւ թրքական տեղական ընտրութիւններուն

Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան կոչը՝

Թիւրքիոյ բռնագրաւիչ վարչակարգին կողմէ ծրագրուած Մարտի 31-ի տեղական ինքնակառավարման մարմիններու ընտրութիւններուն առիթով

Այս ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենան ոչ միայն Թիւրքիոյ մէջ, այլեւ բռնագրաւուած Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին: Այս ձեւով Արեւմտեան Հայաստանի բռնագրաւման դէմ քաղաքականութեան շրջանակներէն ներս, Արեւմտեան Հայաստանի կառավարութիւնը կոչ կ'ընէ Արեւմտեան Հայաստանի գրաւեալ տարածքներուն բնակող բոլոր մարդկանց, որ չմասնակցին այդ ընտրութիւններուն: Ընդհանրապէս, 1907 թ.-ի Հազգայի կանոնակարգի 42-րդ յօդուածին համաձայն՝ պէտէ չէ մասնակցին թրքական բռնագրաւող իշխանութիւններուն կողմէ առաջարկած միւս բոլոր ընտրութիւններուն:

Այլ խօսքով, պատերազմի միջոցով տարածք ձեռք բերելու անթուլատրելի սկզբունքով Արեւմտեան Հայաստանը անջատելու փաստին աջակցիլը՝ կը հակասէ ՄԱԿ-ի կանոնադրութեամբ ամրագրուած կարելորագոյն սկզբունքներէն մէկուն (յօդուած 2), հետեւաբար եւ ոչ միայն միջազգային իրաւունքին՝ այլեւ կը հաստատէ բռնագրաւումը 1920 թուականին Դաշնակից Պետութիւններու Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ պաշտօնապէս ճանչցուած պետութեան մը տարածքին: Այդ նոյն Խորհուրդը որ ծնունդ տուաւ Ազգերու Լիգային, եւ ապա դարձաւ ՄԱԿ:

Ինչպէս կը նշուի Յօդուած 2-ով՝ — Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնն ու անոր անդամները հետեւելով 1-ին յօդուածով նշուած նպատակներուն՝ կը գործեն հետեւեալ սկզբունքներով.

1. Կազմակերպութիւնը կը հիմնուի բոլոր անդամներու ինքնիշխան հաւասարութեան սկզբունքին վրայ:
2. Կազմակերպութեան անդամներն իրենց անդամակցութեան հետեւանքով ստացած իրաւունքներն ու առաւելութիւնները ապահովելու նպատակով, պէտք է բարեխղճօրէն կատարեն իրենց ստանձնած պարտաւորութիւնները սոյն Կանոնադրութեան պայմաններով:
3. Կազմակերպութեան անդամները պէտք է կարգաւորեն իրենց միջեւ ծագած միջազգային վէճերը խաղաղ միջոցներով այնպէս, որ միջազգային խաղաղութիւնը, անվտանգութիւնն ու արդարութիւնը վտանգի չենթարկուին:
4. Կազմակերպութեան անդամներն իրենց միջազգային յարաբերութիւններուն մէջ պէտք է խուսափին ուժ գործադրելէ կամ որեւէ պետութեան տարածքային ամբողջականութեան կամ քաղաքական անկախութեան դէմ որեւէ այլ քայլեր ձեռնարկելէ, որոնք չեն համապատասխաներ Միացեալ Ազգերու նպատակներուն:
5. Կազմակերպութեան անդամները պէտք է լիարժէք օժանդակութիւն ցուցաբերեն սոյն կանոնադրութեան դրոյթներուն համապատասխան, եւ ձեռնպահ մնան օգնութիւն ցուցաբերելու այն պետութեան, որուն դէմ կազմակերպութիւնը կը ձեռնարկէ կանխարգելիչ կամ հարկադրական գործողութիւններ:
6. Կազմակերպութիւնը կ'երաշխարհէ, որ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան անդամ չհանդիսացող պետութիւնները գործեն այդ սկզբունքներուն համապատասխան՝ որպէսզի միջազգային խաղաղութիւնն ու անվտանգութիւնը պահպանեն անհրաժեշտ չափով:
7. Այս կանոնադրութեամբ ոչինչ կը թուատրուի Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան՝ միջամտելու այն հարցերուն, որոնք, ըստ էութեան կը գտնուին Պետութեան մը ազգային իրաւասութեան շրջանակներէն ներս, կամ կը պահանջեն, որ անդամները ներկայացնեն նման դէպքերը սոյն կանոնադրութեամբ սահմանուած կարգաւորման գործընթացին համապատասխան. սակայն այդ սկզբունքը չ'ազդէր VII գլխով նախատեսուած հարկադրանքի միջոցներու կիրառման վրայ:

Որեւէ բռնագրաւման օրինականութիւնը կը կարգաւորուի Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան Կանոնադրութեան եւ օրէնքի մասնաձիւղին կողմէ, որ կը կոչուի "jus ad bellum": **Դէ-ֆակտօ գրաւման պահէն սկսեալ՝ բռնագրաւման օրէնքը կիրառելի է, գրաւումը օրինական համարուի թէ ոչ:** Հետեւաբար, բռնագրաւման օրէնքի կիրառելիութեան առումով կարելոր չէ՝ թէ գրաւումը հաստատուեր է Անվտանգութեան Խորհուրդին կողմէ, կամ թէ գրաւելու նպատակը իրատեսական է, կամ թէ այն կը կոչուի «Ներխուժում», «Ազատագրում», «Վարչարարութիւն» կամ «Գրաւում»: Քանի որ բռնագրաւման օրէնքը, ըստ էութեան կառուցուած է մարդասիրական նկատառումներու վրայ՝ ապա միայն տեղւոյն վրայ կարելի է որոշել անոր կիրառելիութիւնը:

Երկիրներուն եւ գաղութացուած ժողովուրդներուն անկախութիւն տրամադրելու մասին ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովի Հռչակագիրով ամրագրուած սկզբունքներուն հիման վրայ (Որոշում 1514 -XV, 14 Ղեկտեմբեր 1960թ.).

1. Մարդկանց ենթարկելը օտար տիրապետութեան եւ շահագործման՝ մարդու հիմնական իրաւունքներու ժխտումն է, ան կը հակասէ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան կանոնադրութեան եւ կը խոչընդոտէ համաշխարհային խաղաղութեանն ու համագործակցութեան:
2. Բոլոր ժողովուրդները ինքնորոշման իրաւունք ունին. այդ իրաւունքին շնորհիւ անոնք ազատօրէն կրնան որոշել իրենց քաղաքական կարգավիճակը եւ հետեւիլ իրենց տնտեսական, ընկերային եւ մշակութային զարգացման:

Հետեւաբար, բռնագրաւողը չի կրնար ինքնիշխանութիւն ունենալ այդ տարածքներուն հանդէպ:

ԵՐԻՏՅՈՒՐԵՐԻ «ՂԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ» ՄԱՍԻՆ Հայեցակարգային դիտարկումներ

ՈՒԻԲԵՆ ՆԱԿՏԱՎԵԱՆ
ԱՀՀ Պատգամաւոր

Հայերի նկատմամբ կիրառված ցեղասպանությունն ունի թաքուն շերտեր և անկյուններ: Խնդիրն այն է, որ դա իրագործվել է մանրամասն մշակված և ջանասիրաբար գործարկված ծրագրով: Այն կատարվել է սալոնիկցի գաղտնի հուղայացիների ձեռքով: Սրանց ծածուկ նպատակն էր վերջ տալ հայերի գերիշխանությանը Օսմանյան կայսրությունում և յուրացնել նրանց հարստությունն ու տարածքները: Եվ դա նրանց հաջողվեց, քանի որ չհանդիպեցին կազմակերպված և լուրջ համակարգի: Դրանք 13-րդ դարում Իսպանիայից վտարված հուղայացիների շառավիղներն են: Այս տարի լրանում է երիտթուրքերի «ղատավարության» 100 տարին:

1.«Առաջադիմություն և միություն» հորջորջված երիտթուրքական այդ կազմակերպությունը գաղափարների կեղծ մի ներկայացում էր, որը ոչ մի կապ չուներ իրական առաջադիմության և միության հետ: Այն մի գործիքակազմ էր, որի նպատակը հայերին ոչնչացնելն էր կամ երկրից դուրս մղելը: Դա հար և նման էր, այսպես կոչված, Ֆրանսիական մեծ հեղափոխության իմաստասիրությանը, որը շրջանառվել էր «ազատության», «եղբայրության» և «հավասարության» գաղափարների ներքո: Հետևանքը եղավ ազգային պետության տապալումը և ազնվականության ոչնչացումը: Նույնը տեղի ունեցավ նաև Թուրքիայում, երբ կործանվեց Օսմանյան օրինական կայսրությունը: Նմանօրինակ սցենարով հաջորդ դավադրությունը Հոկտեմբերյան հեղաշրջումն էր Ռուսաստանում:

2.Շատ հարաբերական, բայց իրական քաղաքականության տեսակետից մեզ համար ավելի ծեռնտու էր Օսմանյան կայսրությունը, քան երիտթուրքական հանցագործ իշխանությունը: Վերջինս կարողացավ իբր թե վերջնականապես լուծել Հայկական հարցը, ինչը օսմանյան սուլթանները չէին կարողանում դարեր շարունակ լուծել: Էլ չէնք խոսում այն մասին, որ ազգային մեր կուսակցություններն ուղղակի նպաստեցին գաղտնի հուղայացիների հանցավոր և հակահայկական ծրագրերի իրականացմանը 1908 թվականին: Սա քաղաքական մեր մտքի ջախջախումն էր և կատարյալ ծախողումը:

3.Ցեղասպանության ճանաչման ամուլ և վտանգավոր հայեցակարգը Հայկական հարցի լուծման բանալին չէ և չի կարող լինել, քանի որ այն սոսկ բարոյական նպա-

տակադրում ունի: Այդ մոտեցումը մեզանում արմատավորել են թշնամի ուղեղային կենտրոնները, որպեսզի մեզ շեղեն իրավական, պայմանագրային ճշմարիտ ուղուց: Հիմա էլ դա հավասարեցնում են այլ ժողովուրդների ցեղասպանությունների հետ, որպեսզի նվազեցնեն մեր կորուստների արժեքը: Դեռևս չի ստեղծված ուղեղային մեր կենտրոնը, որը ջախջախի մեր թշնամիներին:

4. Սփյուռքն այսօր գտնվում է օտար ուժերի ազդեցության տակ, և հատուկ ձևով սեպ է խրվում նրա և Հայրենիքի միջև: Ավելին այս գործին են լծվել ազգային մեր կուսակցությունները՝ իրենց խիստ կասկածելի հայեցակարգերով և հայոց պատմությունը սեփականաշնորհելով: Դատմական կեղծարարությունները մեզ համար հասել են աղետալի բաժին: Օտար կառավարման համակարգը բացասական դեր է կատարում Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունների ոլորտում:

5.Երիտթուրքերի «ղատավարությունը» (1919թ.ապրիլի 27-հունիսի 26) փաստորեն արդեն անուղղակիորեն ճանաչել է հայերի նկատմամբ կիրառված ցեղասպանությունը: Հիմա դրա ճանաչելը Թուրքիայի կողմից առնվազն անգրագիտություն է: Իսկ այդ դատը ևս Անգլիայի մասոնական ժողովարանների սարքած գործն էր, որպեսզի զուգակշռվի իրավիճակը ու մոլորության մեջ զգեն միջազգային հանրությունը և պետություններին: Ուշագրավ է, որ պատերազմի հանցագործներից դատապարտվեց 156-ը, որից 11-ը՝ հեռակա կարգով, 145-ին փախցրին Մալթա:

6.Մենք այդ ժամանակաշրջանում չունեինք ազգային ռազմավարություն, որպեսզի կարողանայինք ճիշտ կողմնորոշվել քաղաքական բարդագույն այդ գործընթացներում և չունենայի ահեղի կորուստներ: Այդքան գովազդվող «Նեմեսիս» ծրագիրը վերացրեց լոկ հետևանքը, այլ ոչ թե եղեռնի պատճառը: Հարկավ, վրիժառուները ճիշտ են վարվել, քանի որ կատարել են արդար վրեժի իրենց սրբազան գործը: Խնդիրը քաղաքական դեկավարության և գործիչների մեջ է: Միայն ձևավորվելիք ազգային ընտրանին է ի վիճակի լուծել հայեցակարգային հարցերը:

7.Հետաքրքրական է, որ հուղայական այդ ուժերին դեմ են եղել բազմաթիվ թուրք պաշտոնյաներ և շրջանակներ՝ վախենալով, որ Աստված իրենց կպատժի դրա համար: Հրամանները չկատարելու համար մի շարք աստիճանավորներ պաշտոնակա են արվել, ոմանք էլ ուղղակի դատվել: Սա նշանակում է, որ թուրքական որոշ շրջաններ կտրուկ դեմ են եղել հայերի ոչնչացման հրեշավոր այդ ծրագրին: Սա կարևոր օրինաչափություն է, որը օգտակար դեր կարող է խաղալ հայ-թուրքական հարաբերությունների առողջացման գործում՝ դառնալով քաղաքական և դիվանագիտական գործողությունների լուրջ մեկնակետ:

8.Այժմ հայ-թուրքական հարաբերությունների թշնամական բնույթը պայմանավորված է երրորդ ուժի ներգործությամբ: Մենք պետք է պաշտոնական տեսակետից և ժողովուրդական դիվանագիտության ուղիներով չեզոքացնենք այդ ուժի գործունե և կառուցենք ուղղակի կապեր մեր հարևան-

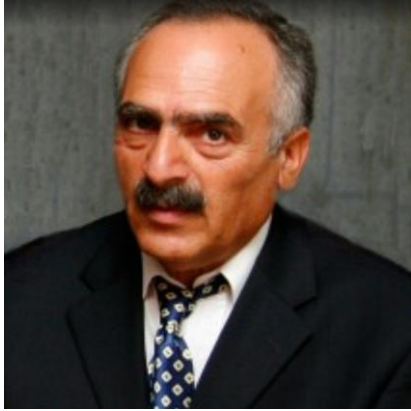
ների հետ, որը ձեռնտու է երկուստեք: Անհրաժեշտ է վերականգնել հարևանական կապերը մեր դրացու հետ՝ հետամուտ լինելով մեր տարածքների վերադարձմանը և նյութական կորուստների հատուցմանը: Այսինքն Հայկական հարցը պետք է մտնի հայության քաղաքական օրակարգ:

9.Երիտթուրքերի հետ սերտ առնչություն ունեն աղբբեջանցիները: Մենք չենք ճանաչում ոչ միայն թուրքերին, այլև աղբբեջանցիներին, քանի որ չգիտենք այս հանրույթի ծագումնաբանությունը և հոգեբանությունը: Մենք նրանց մոտենում ենք քաղաքակրթական չափանիշներով, որը կատարյալ անհեթեթություն է: Օրինակ՝ աղբբեջանցիները, որոնք անգամ էթնիկ ինքնանվանում չունեն, խազարական ծագում ունեն, այլ ոչ թե թուրքական, որը հոգեբանական և մտածական առումով այլ կարգի երևույթ է: Սրանք սերում են Խազարական կազանաթից, որի գաղափարական և հոգևոր հիմքը հուղայական վարդապետությունն է: Քաղաքական մեր թիմը, մեղմ ասած, բացարձակապես անտեղյակ է խթին խնդիրներին և հոգեբանական նրբագույն հանգամանքներին: Մենք պետք է լինենք գրագետ և գործնական, այլ ոչ թե խոսքի տարերքին գերի: Իսկ «Աղբբեջան» երկրամունն ընդամենը հայկական Ատրպատական նահանգի անվանումն է և հուղայական քաղաքական թաքուն նախագիծ է՝ ուղղված Իրանի դեմ: Ազերի ժողովուրդը պարսկական ծագմամբ էթնիկ միավոր է, որն ապրում է Հյուսիսային Իրանում/Ատրպատականում/, իսկ աղբբեջանցիները նորաստեղծ, այսպես կոչված, Աղբբեջանում: Այս եզրույթները հաճախակի շփոթում են, որը հանցավոր տգիտություն է:

10. Բավականին ուշագրավ են «Մուսավաթ» աղբբեջանական կուսակցության ծագումն ու նպատակները: Դա Մովսեսի վաթան (Մովսեսի, այսինքն՝ հուղայական հայրենիք) գաղտնի կազմակերպություն է, որը հիմնել են նույն սալոնիկցի ծայտյալ և սաբաթական դավանանքով հուղայացիները, որպեսզի իրագործեն իրենց հակամարդկային ստոր ծրագրերը: Այս ամենն ուղղված է ոչ միայն հայերի, պարսիկների, այլև մարդկության դեմ, քանի որ բախումների օջախ է ստեղծում և ոտնահարում տարածաշրջանի ժողովուրդների պատմական իրավունքները: Եվ ընդհանրապես Աղբբեջանը օրինական պետություն չէ, այլ քաղաքական փորձարարություն:

11.Մեր դեմ գործում է ուղեղային հզոր կենտրոնի լավ մշակված հուղայական ռազմավարական «եռաժանին»՝ Թուրքիայի, Աղբբեջանի և Վրաստանի խորքային պետության մոդելով: Դեռ ավելին, դրան ավելանում է Ռուսաստանի հուղա-խազարական գործիքը, որը պահեստային տարբերակն է: Այս ամենից մեր քաղաքական վերնախավը բացարձակապես անտեղյակ է և անգամ չի ուզում լսել բանիմաց փորձագետներին, որպեսզի փրկի պետությունը և հայությանը: Սա արդեն աններելի է: Հայության դեմ մահացու պատերազմ է հայտարարված, որին պետք է արժանի հակահարված տալ: Հակառակ դեպքում մեզ սպասվում է լիակատար կործանում:

Հայոց Այբուբենի Առեղծուածը

ՄՐԿՍԷՆ ՆԱՃԱՐԵԱՆ
Արեւմտեան Հայաստանի
Կրթութեան և Գիտութեան Նախարար

Մեր թարգմանութեամբ, Կորիւնի «Վարք Մաշտոցի» երկի նախաբանին մէջ կը կարդանք .-

«Կը մտածէի առանձին մատենանշան յիշատակարան մը ծաղկեցնել այն մասին թէ ե՞րբ եւ որո՞ւ ժամանակ Աքքանագեան ազգին եւ Հայաստան աշխարհին մատակարարուեցաւ գորութիւնը Աստուածապարգեւ գիրի, եւ ինչպիսի՞ աշի մը միջոցաւ այսպէս նորոգատուր երեցաւ Աստուածեղէն շնորհը»:

Ուշադրութեան արժանի առաջին խօսքը «մատենանշան յիշատակարան»-ն է, ինչն կը պարզուի, թէ մատենաներու մէջ գրուածը կոչուած է «նշան» եւ ոչ թէ «գիր»:

Ուշադրութեան գրաւոր երկորդ բառը «նորոգատուր»-ն է, ինչը Մանուկ Աբեղեանը թարգմանել է «նոր տրուած», մինչդեռ պէտք է ըլլայ «նորոգուած ու տրուած, կամ ալ ըստ բառի ստուգաբանութեան՝ «նոր ոգիով» կամ «նոր շունչով տրուած, այսպէս՝ «նոր հնչիւնով տրուած», որմէ կ'իմանանք, թէ տառերը Մաշտոցի ժամանակ առաջին անգամ չէ որ կը տրուէին մեզի, այլ նորոգուած՝ նոր իմաստաւորուով եւ հնչիւններով:

Այս երկու դիտողութենէն ետք անցնինք «գիր» բառի բովանդակութեան:

Հնագոյն ժամանակներուն «գիր»-ը «տառ» չէ նշանակած: Անոր ապացոյցներէն մէկը սանսկրիտերէն «Gir» բառի «խօսակցութիւն» իմաստն է, ինչը կը յիշատակէ Աճառեանն իր արմատական բառարանին մէջ: ՆՀԲ-ն զայն աւանդած է աղաւաղուած «Կիր» ուղղագրութեամբ՝ եւ «ծայն, հնչիւն» իմաստներով: Եղ. Աղաեանն իր հերթին «Գրաբարի Քերականութիւն» գործին մէջ, իր անկեղծ զամանքը կը յայտնէ այն մասին, թէ Դիոնիսիոս Թրակացիի «Արուեստ» կոչուող քերականական երկը հայերէնի թարգմանողը տարբերութիւն դրած է գիր ու տառ հասկացողութիւններուն միջեւ:

Համեմատութեան համար յիշեցնենք ռուսերէն «գրոմքը» (բարձրաձայն) բառը, որու «գր» արմատը նոյն «գիր»-ն է, եւ անմիջականօրէն կ'առնչուի ձայնին եւ հնչիւնին՝ եւ ո՛չ երբէք տառին կամ գրութեան: Մեր օգտագործած «գրութիւն» բառը բաղկացած է «գր» եւ «ութիւն» մասերէ, ուր «գր»-ը կամ «գիր»-ը հնչիւնն է ու խօսքը, իսկ «ութիւն»-ը այդ հնչիւնը կամ խօսքը մարմնաւորողն է ու պարունակիչը, այսինքն տառը, թուղթը կամ նիւթը (մագաղաթ, սկաւառակ, ժապաւէն): Անգլերէն «gramophone»-ի «gramo»-ն հնչիւնը մատուցողն է, կրողը, իսկ «phone»-ը հնչեցնողն է:

Բառի տառացի մեկնութիւնը մեզ կը հանգեցնէ անոր, որ «Գիր»-ը նախապէս նշանակել է «շունչ», «հնչիւն» եւ ապա «խօսք»: Ասոր ամենացայտուն ապացոյցներէն մէկն է «Աստուածաշունչ» բառի «Սուրբ Գիրք» տարբերակը, որտեղ «Աստուած» բառը փոխարինուած է Աստուծոյ յատկանիշ «սուրբ»-ով, իսկ «գիր»-ը՝ «շունչ»-ով:

Այս փաստերը մեզ մղեցին նոր մօտեցումով ուսումնասիրելու տուեալ բառարմատի հետ կապուած հնագոյն բառակազմութիւններն ու արտայայտութիւնները:

Պէտք է նշել, որ նոյնիսկ Մաշտոցի ժամանակ մեր լեզուի բառապաշարը իմաստաբանական աղաւաղման ընթացքի մէջ եղած է, ուստի «գիր» ըսելով հասկցեր են թէ՛ հնչիւն, թէ՛ խօսք,

ապա եւ տառ: Հետեւաբար մեր հնագոյն մատենագրութեան մէջ սոյն բառը պէտք է վերծանել ըստ ածանցման, ըստ բարդութեան եւ ըստ հիմնական միտքին:

Բերենք օրինակներ:
Գրիգոր Լուսաւորիչի ժամանակ Ձենոբ Ասորին (Գլակ-ը) կը պատմէ, թէ Տարօնի Եօթնականեան մեհեանը գրաւել է ետք Գրիգոր լուսաւորիչն այնտեղ թաղեր է առաքելներու մատուցները եւ անոնց տապանաքարին վրայ գրել տուեր է յիշատակարան: Ապա կ'ըսէ .

«Ձայս գրեցին ասորի եւ հելլենացի գրով, եւ յոյն եւ իսմայելացի նշանաւ»:¹

Տուեալ խօսքը անհասկնալի մնացած է մասնագէտներու համար, քանզի «գիր» բառի նախնական իմաստը չեն ընկալած:

Թարգմանենք.- «Այս (յիշատակարանը) գրեցին հելլենացի ու ասորի խօսքով (լեզուով)՝ եւ յունական ու իսմայելական տառերով»:

Փաստօրէն տապանաքարի գրութեան լեզուն եղած է .

1. Յոյներու հելլենական բարբառով՝ եւ ոչ թէ մէկ այլ բարբառով, բայց գրուել է յունական այբուբենով:

2. Երկրորդը եղած է ասորերէն լեզուով՝ բայց իսմայելացիներու տառերով:

Խորեմացիի մօտ կը կարդանք .-

«Առ նա (սբ. Սահակ կաթողիկոսի մօտ –Մ. Ն.) եկեալ Մեսրոպ յաղագս խնդրոյ նշանագրած Հայոց, եգիտ զնա առաւել եւս փափագող այնմ»:²

Թարգմանենք.- «Հայոց նշաններու հնչիւնները փնտռելու (նպատակով, անոր մօտ) եկած Մեսրոպ զայն (սբ. Սահակին) գտաւ առաւել եւս փափագողը ասոր»:

Կը պարզուի թէ սուրբ Մ. Մաշտոց նախօրոք մտադիր եղած է գտնելու Հայաստանի մէջ առկայ Հայոց գրութիւններու (նշաններու) բանալիները (հնչիւնները):

Երրորդ օրինակը Կորիւնի երկի «Զ» գլուխն է, ուր ան կը խօսի սուրբ Սահակի մասին .-

«Ապա ելանէր նոցա պարգեւական (ն)³ յամենաբարին Աստուծոյ՝ ժողովել աշխարհահոգ խորհուրդն երանելի միաբանելոցն, եւ ի գիտ նշանագրաց Հայաստան՝ ազգին հասանել»:

Մանուկ Աբեղեանի թարգմանութիւնը .-

«Ապա ամենաբարի Աստուծոց պարգեւուեց նրանց՝ երանելի միաբանեալների աշխարհահոգ խորհուրդը ժողովել եւ հայ ազգին համար նշանագրեր գտնել»:⁴

Աբեղեանը անլորդ համարած է եզակի օգտագործուած «ելանէր» բայը, որովհետեւ չէ կրցած անոր ենթական գտնել: Նաեւ «Հայաստան» անունը փոխարինել է «Հայ»-ով, ինչը անտեղի է, ուստի եւ աղաւաղուել է գրուածի իմաստը:

Մեր թարգմանութիւնը .-

«Ապա ամենաբարի Աստուծմէ անոնց պարգեւուածը (սուրբ Սահակ կաթողիկոսը) ելաւ ժողովելու երանելի միաբաններու աշխարհահոգ խորհուրդը, որպէսզի միասնաբար գտնէին ու ազգին հասցնէին Հայաստանի նշաններուն (տառերուն, գրութիւններուն) հնչիւնները»:

«Նշանագրաց» բառի «նշան»-ը նոյնինքն «տառ»-ն է, իսկ «գիր»-ը հնչիւնն է, ուստի գիտը կը վերաբերի նշան-տառերու հնչիւններուն եւ ոչ թէ անմիջականօրէն տառերուն:

Մաշտոցի ժամանակ Հայաստանի մէջ այդ գրա-նշանները կամ տառերը գոյութիւն ունեցած են, բայց նշանա-գիրերը կամ նշաններու հնչիւնները մոռցուել են քրիստոնէացման 100 տարիներու ընթացքին:

Կորիւնը կը շարունակէ .-

«Բազում հարցուփորձի եւ քննութեան զանձնս պարապեցուցանել, եւ բազում աշխատութեանց համբերեալ՝ ազդ առնէին ապա եւ զկանխագոյն խնդրելին իրեանց թագաւորին Հայոց, որոյ անուն կոչէր Վրամշապուհ»:

Մանուկ Աբեղեանը թարգմանել է .-

«Շատ հարցուփորձերով ու որոնումով պարագեցին եւ շատ նեղութիւններ կրեցին, յետոյ եւ իրենց առաջուց ուզած բանի մասին իմաց տուին Հայոց թագաւորին, որի անունը Վրամշապուհ

Կրթութիւն եւ գիտութիւն - Պատմական

Հասարակութիւն - Ֆրանսա

11. «Այս է գիր արարածոց»: Մեր թարգմ. «Այս է արարածներու խօսքը, լեզուն»: Եթէ նախադասութիւնը «անասուն մարդկանց» վերաբերած է կամ «կենդանիներուն» ապա գրողը նկատի ունեցած է անոնց արտադրած բացականչութիւնները:

12. «Գրողը տանի» կը նշանակէ «շնչողը թող տանի», այլապէս (անծիմ) «շունչ ներշնչողը, Աստուած:

13. Միջին գրական հայերէնի մէջ կը գտնենք «Ձնջագիր» արտայայտութիւնը, ինչը մասնագէտը մեկնէր է «անգրել թուղթ» («չգրուած, մաքուր թուղթ» իմաստով), եւ նշեր է արմատները՝ «ջինջ+ա+գիր»:⁹

Նոյնպէս եւ մեր կարծիքով այդ բառը կազմուած է «ջինջ=մաքուր» եւ «գիր» արմատներէն բայց կը նշանակէ «մաքուր խօսք», «բերանացի ըսուած անկեղծ խօսք», ինչպէս ըսէինք՝ «տղամարդու խօսք», հետեւաբար ան բերանացի ըսուած «հաստատուն խօսք» է, եւ «թուղթ»-ը գոյութիւն չունի այնտեղ:

14. Գրաբարեան «Գրեա թէ» (համարէ թէ)՝ որմէ յառաջացած է «գրեթէ» բառը, որ «գրելու» հետ առնչութիւն չունի, բայց «ըսենք թէ»-ի բովանդակութիւնն ունի, հետեւաբար խօսքի, ձայնի կամ մտածողութեան հետ կ'առնչուի:

15. Մաշտոցի «Յաճախապատում Ճառք»¹⁰ գիրքին մէջ կը գտնենք.

«Եւ ոգիք կատարելոց սիրելեաց Աստուծոյ ուր եւ են ի նորա սուրբ սիրոյն ի գիր կան»:

Այստեղ բացայայտօրէն «ի գիր կան»-ը կը նշանակէ «կը խօսին, կ'արտայայտուին, կը պատմեն»: Այսինքն՝ «Աստծուն սիրելի կատարելաներուն ոգիները ուր ալ գտնուին՝ Անոր սուրբ սիրով կը մնան ու Անոր սուրբ սիրոյ մասին կը խօսին»:

16. Կը գտնենք նաեւ.

«Նոյնպէս եւ մարմինք ի նորա գիրսն կեալ ի խնամոցն պահին, եթէ ի ցամաքի եւ եթէ ի ջուրս, ուր եւ իցեն»:¹¹

Խօսքը հանգուցեալներու մարմիններուն մասին է, եւ կը վերաբերի հաւատացեալ հանգուցեալներուն: «Մարմինք ի նորա գիրսն կեալ»-ը կը նշանակէ «Իր (Աստուծոյ) խօսքով ապրածներու մարմինները... Անոր խնամքներով կը պահպանուին»:

«Ի գիրսն»-ի «ն»-ն «ի» նախդիրի հետ կը կազմէ գործիական հիւղվածելը, ուստի բառահիմքը «գիրս» է, այսինքն՝ «խօսքեր»:

17. «Որդէգրել»-ը կամ «որդեգրել»-ը ընդհանուր առմամբ կը նշանակէ «որդի կոչել» եւ ոչ թէ անպայման «որդի գրանցել»:

18. Երկաթագիր մատենան»-ի «երկաթագիր»-ը ոչ թէ երկաթով քերուածն է՝ այլ «արեան գիրը կամ խօսքն» է, ուստի եւ այդպիսի մատենանը «արեան խօսքը պարունակող»-ն է, հետեւաբար այբուբենն ալ արեան խօսքը մարմնաւորողն է (թերեւս արեան «կող»-ն է):

Քանզի «երկաթ»-ը «եր»-ի «կաթ» է՝ «արեան կաթիլ» է, ինչպէս «եր-ակ»-ը «արեան ակ»-ն է, «երես»-ը «արեան ես»-ն է, արեան դրսեւորումը:

Անզ. «Iron=երկաթ» բառի հիմքը «եր-ան» է, եւ նշանակած է «արիւն անող» երբ երկաթ-մետաղը արեան հիմնական բաղադրիչն է:

«Երկաթ»-ը մատենագրութեան մէջ ունի նաեւ «շղթայ» իմաստը (բայց ոչ մետաղը՝ ինչպէս «պղնձեայ երկաթօք» արտայայտութեան մէջ), որու պարագային «երկաթագիր»-ը համազօր կ'ըլլայ նաեւ «շղթայագիր» բառին, «շղթայական խօսք»-ին՝ «առանց ընդհատումներու խօսք»-ին: Հետեւաբար երկաթագիր(ն) մատենաները անոնք են որոնք խօսքի մատերու բաժանումներ չունին, ինչպէս անընդհատական արիւնը՝ երակներու մէջ:

1. Չենոբ Գլակ Ասորի, «Պատմութիւն Տարօնոյ», ի Վենետիկ, ի տպ. սրբոյն Ղազարի, 1889, էջ 31:
2. Մ. Խորենացի, «Պատմութիւն Հայոց», ԽՍՀ ԳԱ հրատ., Երեւան, 1991. Գիրք Երրորդ, ԽԹ գլուխ, էջ 320:
3. Երկրորդ «ն»-ն մենք անեցուցեր ենք, որովհետեւ առանց անոր նախադասութեան իմաստը պակասաւոր կ'ըլլայ:
4. Կորիւն, «Վարք Մաշտոցի», Հայպետհրատ, Երեւան, 1962, էջ 99:
5. Նոյն, էջ 99:
6. Խորենացի, նոյն, էջ 335:
7. «Ղալիթ Անյաղթ» ՌՇ «յօդուածների ժողովածու», էջ 171, յօդուածագիր Պ. Պօղոսեան, Երեւանի համալսարանի հրատ., 1980:
8. Ազաթանգեղոս, նոյն, էջ 67, պարբ. 113:
9. «Անկարկներ միջին գրական հայերէնի պատմութեան», Ա. հատոր, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., Երեւան, 1972, էջ 253:
10. «Յաճախապատում Ճառք» (իբրեւ թէ՛ Գրիգորի Լուսաւորչի), Վաղարշապատ, տպ. Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի, 1894, էջ 151:
11. Նոյն, էջ 151:

Նախկին Մարտիկներու Գործերու Ընկերակցութեան մէկ հատուածն ու Հայկական ծագումով Ֆրանսացի Դիմադրողներու Ընկերակցութիւնը՝ այժմ արդիւնաւետ կը գործեն Լիոնի եւ անոր շրջանին մէջ

Ֆրանսայի Հայկական ծագումով Նախկին Մարտիկներու եւ Դիմադրողականներու Ընկերակցութիւնը այժմ մասնաձիւղ ունեցաւ Լիոնի մէջ, որ 2019 թուականի Մարտ 9-ին տեղի ունեցած Ընկերակցութեան Գլխաւոր Ժողովին քուէարկեց յօգուտ Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանի Պատգամաւոր Տիկին Լիդիա Մարկոսեանի նշանակման, որպէս Ընկերակցութեան ներկայացուցիչ, եւ պարոն Ալէն Փալան-Ճեանին ու պարոն Ռոբերտ Դուկասեանին իրաւասութիւն տուաւ բարձրացնելու Արեւմտեան Հայաստանի դրօշակը կազմակերպուող տարբեր հայրենասիրական արարողութիւններու առթիւ:

Իր բարոյական զեկոյցին, Ընկերակցութեան Նախագահ պարոն Ժան Ղազարոսեանը անդրադառնաւ անցեալ տարուան, եւ ներկայացուց այն բոլոր հայրենասիրական յիշատակի արարողութիւնները՝ որոնց մասնակցեցաւ Ընկերակցութիւնը: 1918 թուականի Նոյեմբեր 11-ի հրադադարի 100-ամեակի տօնակատարութեան շրջանակներէն ներս, Պարոն Ղազարոսեանը խօսեցաւ Մեծ պատերազմի տարբեր ճակատներուն մասին եւ ըսաւ, որ պէտք է յիշենք ֆրանս-գերմանական ճակատը, ապա եւ Կովկասի եւ Պաղեստինի ճակատները, ուր մեծ թիւով կամաւորներ՝ Արեւմտեան Հայաստանի որդիներ կռուել եւ մահացել են ֆրանսական եւ բրիտանական զինուորականներու կողքին:

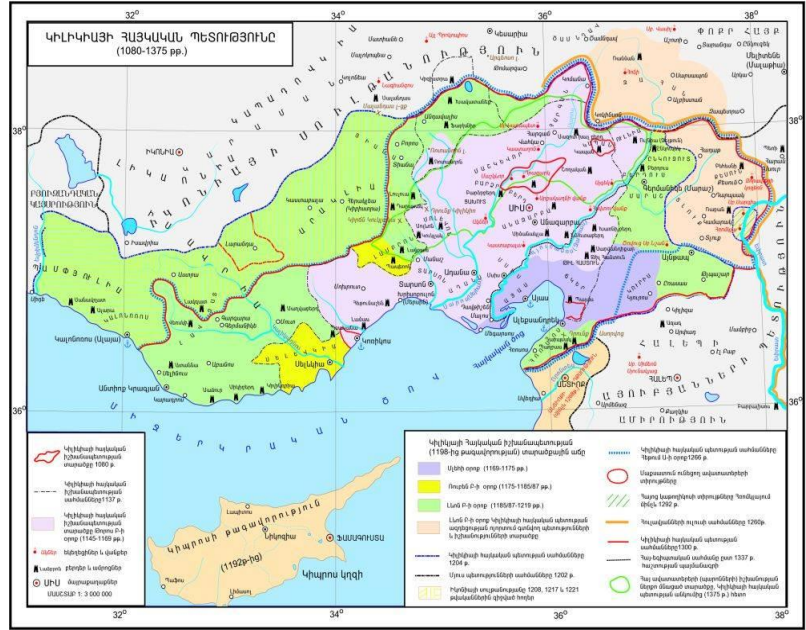
Պարոն Ղազարոսեանը նաեւ նշեց, որ Արեւմտեան Հայաստանը, որ դաշնակիցներուն կողմէ պատերազմող միակ Պետութիւնն է, որ չարժանացաւ մասնակցելու 2018 թուականի Նոյեմբեր 11-ի արարողութիւններուն. «Միայն մէկ պատերազմող Դաշնակից Պետութիւն՝ իսկական Դաշնակից, որ չէ պատուած այս հարիւրամեակի արարողութեամբ. այդ Արեւմտեան Հայաստանն է: Աւելի քան 1.5 միլիոն հայերու յիշատակը լիովին խախտուեցաւ եւ Պաղեստինի մէջ Ֆրանսայի կողքին կռուող հայկական լէգիոնի կամաւորները իսկական վիրաւորանքի ենթարկուեցան»:

Պարոն Արմենակ Աբրահամեանը՝ Արեւմտեան Հայաստանի նախագահն ու Ընկերակցութեան պատուաւոր նախագահն իր ուղերձով հաստատեց, որ մենք իսկապէս հասեր ենք շատ կարեւոր պահի մը, քանի որ «Մենք եղեր ենք խաղաղութեան Վեհաժողովի 100-ամեակի շրջանակներուն մէջ, որն հնարաւորութիւն տուաւ 1920 թուականի Յունուար 10-ին ստորագրելու դաշնակից պետութիւններուն կողմէ վաերացուած Վերսալեան պայմանագիրը, որն ալ թոյլ տուաւ դէ ֆակտո ձանձնալու Հայաստան մը օսմանեան կայսրութեան տարածքին»:

Կիլիկիա - Ֆրանսայի Եւ Մեծն Բրիտանիոյ Շրջադարձը Բ. Մաս

Վիգէն Կ. Թոսունեան

Պատմութիւնը միայն դէպքերու շարք չէ, այլ նաեւ է վերլուծում եւ պատճառներու բացայայտում, որպէս ապագայի ժողովուրդի դպրոց: Յաջողած կը համարուի այն ժողովուրդը, որ իր պատմութենէն դասեր քաղէ՝ գիտէ եւ նոյն ծուղակին մէջ նորէն չիլնար:

Սերտելու համար պատճառները Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ շրջադարձին ու հակահայ քաղաքականութեան Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի աւարտին, հարկ է ճշդել պատճառները: Ինչպէ՞ս եղաւ որ պարտուած Օսմանեան պետութեան յետնորդներուն տրուեցաւ առիթը ստեղծելու համար Թրքական Հանրապետութիւն կոչուած պետութիւն մը, իին ժողովուրդներու՝ յոյներու, հայերու եւ ասորիներու հողերուն վրայ: Այս մասին է որ պիտի շարունակենք անդրադառնալ այս յօդուածով:

Մութին մէջ կը պահուի Մուսթաֆա Քեմալի տէօնմէ հրեայ ըլլալը: Քիչ բան կը գրուի իր հօր ազատական գաղափարներուն մասին:

Հալքին կը գրէ, թէ իր ողջութեան, Աթաթիւրք եւ իր ընտանիքը չէին ուզեր անդրադառնալ իրենց տէօնմէ ըլլալու հանգամանքին: Իր կենսագրութիւնը գրող վեց ամեօրը բնաւ չէին անդրադարձած այս իրականութեան: Միայն Իսրայէլի «Էնցիքլոփետիա Հա-Իրվիթ» կը նշէ այս պարագան: Այդտեղ կը կարդանք, թէ Մուսթաֆա Քեմալի հայրը կողմնակից չէր կրօնական դաստիարակութեան, այլ կը նախընտրէր զատկը ուղարկել անկրօն, արեւմտեան արժէքներու դասաւանդման վրայ հիմնուած վարժարան մը: Ո՞վ էր Քեմալի հայրը, որ արտաքննապէս կը պահէր իսլամական արարողութեանց մասնակցութիւնը, մինչ իրականութեան մէջ կը պահէր տէօնմէ հրեայի մը բոլոր

հաստալիքները, լայիք արեւմտեան դաստիարակութենէն մինչեւ ազատական գաղափարներու ընդունում: Մուսթաֆա Քեմալի կենսագրութիւնը պատրաստողներէն մէկը Լորտ Քինրոս, Քեմալի հայրը կը նկարագրէ որպէս «շուքի մէջ մնացող», անզլերէնով shadowy անձ մը:

Աթաթիւրք պատճառներ ունէր գաղտնի պահելու իր տէօնմէ հրեայ ըլլալը: Տէօնմէները թիւով մօտաւորապէս 15000 կը հաշուէին եւ կը բնակէին յունական Թեսալոնիքի կամ Սալոնիք քաղաքին մէջ: Անոնք իրենց միջեւ կ'ամուսնանային միայն: Անոնք իսլամներու եւ հրեաներու կողմէ հերետիկոս կը համարուէին, որովհետեւ կը վարէին սեռային զեխ կեանք մը եւ ազդուած էին արեւմտեան անկրօն կամ լայիք վարդապետութենէն:

Ինչպէ՞ս էր վիճակը Թուրքիոյ մէջ Մուսթաֆա Քեմալի իշխանութեան հասնելէն առաջ: Օսմանեան պետութիւնը պարտուած էր Առաջին Համաշխարհային պատերազմի ընթացքին եւ Մուսթաֆա մէջ ծանր պայմաններով համաձայնագիր մը ստորագրած էր բրիտանացիներուն հետ: Պոլիս կը գտնուէր բրիտանական գրաման տակ: Յոյները հասած էին Իզմիր եւ Փոքր Ասիոյ արեւմտեան ծովեզերքին տիրած էին մասամբ: Ֆրանսացիները մտած էին Կիլիկիա եւ յոյս տուած էին հայերուն հոն պետութիւն մը հիմնելու համար: 10 Օգոստոս 1920-ին ստորագրուած էր Սեւրի դաշնագիրը, ըստ որու Հայաստանին կը տրուէր ԱՄՆ-ի նախագահ Վուորո Ուիլսոնի ճշդած սահմաններով երկիր մը, որ կ'երկարէր Երզնկայէն մինչեւ Վանայ լիճին հարաւ: Տիարքի շրջանին մէջ պիտի հաստատուէր քրտական ինքնավար շրջան մը, Մեծն Բրիտանիան ունէր ազդեցութեան գօտի Իրաքի ներկայ սահմանէն մինչեւ Վանայ լիճին հարաւ եւ Պոսֆոր ու Տարսանէլ

նեղուցներու շրջանին մէջ պիտի հաստատուէր միջազգային ազդեցութիւն, Իտալիան նաեւ ունէր ազդեցութեան գօտի Կիլիկիայէն անդին մինչեւ Եգէական ծով: Բուն Թուրքիան պիտի մնար միայն Անգարայի շրջանին մէջ, ունենալով Սամսոն նաւահանգիստը եւ պիտի տրածուէր մինչեւ Պուրսա քաղաքը:

Օսմանցիները այս բաժանումը դիտեցին որպէս միջազգային դաւ մը իրենց դէմ: Եթէ խորանանք այս հարցին մէջ, պիտի նկատենք որ գերմանացիներն ալ նոյն բանը նկատեցին: Պայմանները այնքան դաժան էին, որ գերմանացիներ ծայրայեղութեան զացին եւ Հիթլերի նման ծայրագոյն աջ թեքում ունեցող անձ մը հասցուցին իշխանութեան:

Բ.Համաշխարհային պատերազմին հունները ցանուած էին Ա.Համաշխարհային պատերազմէն ետք պարտուող պետութիւններուն նկատմամբ պարտադրուած խիստ պայմաններուն պատճառով: Նոյնը պատահեցաւ օսմանցի թուրքերու պարագային, որոնք այս բաժանումին մէջ տեսան միջազգային դաւ մը եւ շարժում մը սկսաւ սրբագրելու համար այս խիստ պայմաններէն յառաջացած վիճակը: Այս շարժումին զուլաջ անցաւ Մուսթաֆա Քեմալ:

Այս անկախութեան ձգտող շարժումին համագումարը տեղի ունեցաւ Սեբաստիոյ մէջ 4-էն 11 Սեպտեմբեր 1919-ին 38 պատուիրակներու ներկայութեան: Այս համագումարը աւելի ներկայացուցչական էր 23 Յուլիս 1919-ին տեղի ունեցած Էրզրումի համագումարէն:

(Շարունակելի)

Պետական փաստաթուղթեր

ԱՐԵՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ԱՐԵՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՓԱԹԵԹ - Ժողովածու

Գլուխ II

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

(Լեզուի, մշակոյթի եւ ամանոյթներու իրաւունք)

Յօդուած 12 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին պահպանելու եւ վերապրեցնելու իրենց մշակութային ամանոյթները, սովորոյթները եւ բարքերը: Անոնք, մանաւանդ, իրաւունք ունին պահպանելու, պաշտպանելու եւ զարգացնելու իրենց մշակոյթի անցեալ, ներկայ ու ապագայ հանդիսադրութիւնները, ինչպէս օրինակ, հնագիտական ու պատմական վայրերը, արհեստները, գծագրութիւններն ու նմոյշները, ծէսերը, արհեստագիտութիւնը, տեսողական արուեստները, թատերական արուեստը եւ գրականութիւնը: Անոնք իրաւունք ունին նաեւ վերադարձնելու իրենց մշակութային, իմացական, մտաւոր, կրօնական եւ հոգեւոր հարստութիւնն ու արժէքները, զօրս խլուած են անոնցմէ առանց իրենց ազատօրէն արտայայտուած հաւանութեան եւ պատճառի լիիրաւ գիտնակցութեան եւ կամ իրենց օրէնքներու, ամանոյթներու եւ սովորոյթներու բռնադատմամբ: Յօդուած 13 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին բացայայտելու, կիրառելու, յառաջացնելու եւ ուսուցանելու իրենց ամանոյթները, սովորոյթները եւ կրօնական ու հոգեւոր ծէսերը. իրաւունք ունին պահելու, պահպանելու եւ պաշտպանելու իրենց կրօնական եւ մշակութային վայրերը եւ, յատկապէս, մուտք ունենալու այնտեղ. իրաւունք ունին գործածելու եւ տնօրինելու իրենց ծիսական իրերը. իրաւունք ունին նաեւ հայրենիք վերադարձնելու մարդկային աճիւնները : Պետութիւնները, գործակցելով Արեւմտեան Հայաստանի հայերուն հետ, պէտք է հարկ եղած միջոցները ձեռնարկեն պարտադրելով, որ Արեւմտեան Հայաստանի հայերու համար սրբազան վայրերը, ներառեալ է գերեզմանատեղիները, պաշտպանուած, յարգուած եւ պահպանուած ըլլան:

Յօդուած 14 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին վերակենդանացնելու, օգտագործելու, զարգացնելու եւ ապագայ սերունդներուն փոխանցելու իրենց պատմութիւնը, իրենց լեզուն, իրենց անգիր ամանոյթները, իրենց փիլիսոփայութիւնը, իրենց գրութեան ոճը եւ իրենց գրականութիւնը, ինչպէս եւ ընտրելու եւ կամ պահպանելու իրենց համայնքներու, բնակութեան վայրերու յատուկ անուանումները եւ անձնանունները: Արեւմտեան Հայաստանի հայերու իրաւունքներէն որեւէ մէկը վտանգուած ըլլալու պարագային, Արեւմտեան Հայաստանի հայերը եւ Պետութիւնները պարտադիր միջոցները պէտք է ձեռնարկեն զայն պաշտպանելու, նաեւ պարտադրելու, որ շահախնդիր տարրերը կարենան հասկնալ քաղաքական, իրաւաբանական եւ վարչական ընթացակարգերու ծաւալումը ու ինքզինքնին հասկնալի դարձնել՝ հարկ եղած պարագային անոնց տրամադրելով թարգմանիչ մը կամ համապատասխան այլ ծառայութիւններ:

ՉՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

(Կրթութեան եւ ուսման իրաւունք)

Յօդուած 15 Արեւմտեան Հայաստանի հայերու զաւակները իրաւունք ունին հասնելու հանրային ուսուցման բոլոր ձեւերուն եւ մակարդակներուն: Արեւմտեան Հայաստանի բոլոր հայերը նոյնպէս ունին այս իրաւունքը, ինչպէս եւ իրաւունքը ունին հաստատելու եւ քննելու իրենց դպրոցական սեփական հաստատութիւնները եւ համակարգերը, ուր պիտի ուսուցանուի իրենց սեփական լեզուով ուսուցման եւ վարժեցման իրենց սեփական կերպերու համաձայն: Իրենց համայնքներէ դուրս բնակող Արեւմտեան Հայաստանի հայերու համար ուսուցումը

մատչելի պէտք է ըլլայ՝ համապատասխան իրենց սեփական մշակոյթին եւ իրենց սեփական լեզուով: Պետութիւնները պիտի ջանան, որ այս նպատակի համար համապատասխան միջոցներ յատկացուին:

Յօդուած 16 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին ուսուցման եւ հանրային սպասարկման բոլոր այն ձեւերուն, որոնք ճշդութեամբ կ'արտացոլեն իրենց մշակոյթի, իրենց ամանոյթներու, իրենց պատմութեան եւ իրենց իղծերու վեհութիւնը եւ զանազանութիւնը: Պետութիւնները, Արեւմտեան Հայաստանի հայերու խորհրդակցութեամբ, հարկ եղած միջոցներու պիտի դիմեն նախապաշարուններն ու խտրականութիւնը ջլատելու, նպաստելու հաղործողութեան ու հասկացողութեան եւ լավ յարաբերութիւններու հաստատման բնիկ ժողովուրդներու եւ ընկերութեան բոլոր շրջանակներու միջեւ:

Յօդուած 17 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին հաստատելու տեղեկութիւններու իրենց սեփական միջոցները՝ իրենց լեզուով: Անոնք իրաւունք ունին նաեւ հաւասարութեան սկզբունքով մուտք գործելու լրատուամիջոցներու բոլոր ձեւերու մէջ: Արեւմտեան Հայաստանի հայերը եւ Պետութիւնները հարկ եղած միջոցները պէտք է ձեռնարկեն ու պարտաւորեցնեն, որ հանրայ

ին տեղեկատուական միջոցները ճշգրտօրէն գաղափար տան Արեւմտեան Հայաստանի հայերու մշակութային այլազանութեան վերաբերեալ:

Յօդուած 18 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին լիովին վայելելու բոլոր իրաւունքները, զորս հաստատուած են աշխատանքային իրաւունքի առնչութեամբ թէ՛ միջազգային եւ թէ՛ ազգային մակարդակներով: Արեւմտեան Հայաստանի հայերը, որպէս անհատ, իրաւունք ունին պաշտպանուած ըլլալու աշխատանքային հանգամանքներու, աշխատանքի կամ վարձատրութեան խտրականութենէն:

ՀԻՆՁԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

(Բարգաւաճման եւ ընկերային պաշպանութեան, խնամակալութեան իրաւունք)

Յօդուած 19 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին, եթէ կը կամենան, լիովին եւ ամէն մակարդակներով մասնակցելու այն որոշումներու ընդունման, որոնք կրնան ազդեցութիւն ունենալ իրենց իրաւունքներու, կենսածեփի եւ իրենց ապագային վրայ՝ սեփական ընթացակարգերուն համապատասխան եւ իրենց իսկ կողմէ ընտրուած ներկայացուցիչներու միջնորդութեամբ: Անոնք իրաւունք ունին նաեւ պահպանելու եւ զարգացնելու որոշումներ կայացնող իրենց սեփական հաստատութիւնները:

Յօդուած 20 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին, ըստ իրենց կամքին, լիովին մասնակցելու իրենց վերաբերող օրէնսդրական եւ վարչական միջոցներու մշակման, որոնք կրնան իրենց վերաբերիլ՝ հետեւելով իրենց սահմանելիք ընթացակարգերուն: Արեւմտեան Հայաստանի հայերուն վերաբերող բոլոր միջոցներու ընդունումէն եւ կիրարկումէն առաջ Պետութիւնները պարտաւոր են ստանալ շահախնդիր ժողովուրդներու հաւանութիւնը, որ արտայայտուած ըլլայ ազատօրէն եւ պատճառի ամբողջ իմացութեամբ:

Յօդուած 21 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին պահպանելու եւ զարգացնելու իրենց քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային համակարգերը, ամենայն ապահովութեամբ տէր ըլլալու եւ վայելելու իրենց ապրուստի եւ զարգացման սեփական միջոցները, ինչպէս եւ ազատօրէն անձնատուր ըլլալու իրենց

Պետական փաստաթուղթեր

տնտեսական, ասանդական եւ այլ գործունէութեանց: Արեւմտեան Հայաստանի հայերը, որոնք գրկուեցան ապրուստի իրենց միջոցներէն, իրաւունք ունին ձիշղ եւ արդարացի վնասից հատուցման:

Յօդուած 22 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին յատուկ միջոցներու, որոնք ուղղուած ըլլան անմիջականօրէն, արդիւնաւէտ եւ շարունակական կերպով բարելաւելու իրենց տնտեսական եւ ընկերային կացութիւնը ներառեալ աշխատանքի, ուսման եւ մասնագիտական պատշաճեցման, ինչպէս եւ բնակութեան, ապաքինման, առողջութեան եւ ընկերային ապահովութեան բնագաւառները: Հարկ է մասնաւոր ուշադրութիւն հրաւիրել տարեցներու, կանանց, երիտասարդներու, մանուկներու եւ հաշմանդամներու իրաւունքներուն եւ մասնաւոր կարիքներուն:

Յօդուած 23 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին սահմանելու եւ մշակելու նախապատուութիւններ եւ ռազմավարութիւններ՝ իրենց զարգացման իրաւունքի կիրարկման համար: Մասնաւորաբար, անոնք իրաւունք ունին սահմանելու եւ մշակելու առողջութեան, բնակութեան եւ իրենց վերաբերող այլ տնտեսական ու ընկերային բոլոր ծրագիրները, եւ զանոնք, կարելոյն չհասնելու իրենց սեփական հաստատութիւններու միջոցաւ:

Յօդուած 24 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին իրենց սեփական դեղագիրքերու եւ բուժական ասանդական գործադրութիւններու՝ ներառեալ դեղաբոյսերու, կենդանիներու եւ կենսական մշանակութեամբ հանքային նիւթերու պաշարութեան իրաւունքը: Անոնք համար մատչելի պէտք է ըլլան նաեւ բժշկական բոլոր հաստատութիւնները, ինչպէս եւ առողջական ու բուժական խնամքի սպասարկութիւնները:

ՎԵՏԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

(Քաղաքացիական ապահովութեան, հողային կանոնադրութեան եւ առողջապահական իրաւունք)

Յօդուած 25 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին պահպանելու եւ ամրապնդելու մասնայատուկ, հոգեւոր եւ նիւթական այն կապերը, որ զանոնք կը միաւորեն իրենց երկրին, իրենց հողերուն, գետերու եւ առափնեայ ջրերուն եւ այլ աղբիւրներու հետ, որ ունին անոնք կամ որ կ' իւրացնեն եւ կ' օգտագործեն ասանդաբար: Անոնք իրաւունք ունին նաեւ այս առնչութեամբ պատասխանատուութիւն ստանձնելու ապագայ սերունդներու համար:

Յօդուած 26 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին տէր ըլլալու, արժեւորելու, եանձնածելու եւ գործածելու իրենց երկիրը եւ հողերը, այսինքն իրենց շրջապատի ամբողջականութիւնը՝ ներառեալ հողերը, օդը, ջուրերը գետերը եւ աղբիւրները, բոյսերը եւ անասունները եւ այլ բնական պաշարները, զորս անոնք ունին եւ զորս կ'իւրացնեն եւ կ'օգտագործեն ասանդաբար: Անոնք մանաւանդ իրաւունք ունին ամբողջովին ձանչնալու իրենց օրէնքները, ավադոյներն ու սովորոյթները, իրենց հողային կանոնադրութիւնը եւ իրենց բնական պաշարներու շահագործման եւ տնտեսման պատկան հաստատութիւնները, ինչպէս եւ իրաւունք ունին Պետութիւններու կողմէ ազդու պաշտպանողական միջոցներու՝ ընդդէմ նշեալ իրաւունքներու ռեւէ միջամտութեան, ձեռնփոխութեան եւ սահմանափակման կամ կիրարկման ռեւէ խոչընդոտի:

Յօդուած 27 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին վերափորձելու իրենց երկրին, հողերուն եւ բնական պաշարներուն, զորս ունին եւ որ կ'իւրացնեն կամ կը շահագործեն ասանդաբար եւ որ բռնագրաւուած, զաւթուած, գործածուած կամ աւերուած են՝ առանց անոնց ազատօրէն արտայայտուած հաւանութեան եւ պատշաճի գիտակցութեան: Երբ անկարելի է այս, անոնք արդար եւ իրաւացի հատուցման իրաւունքը ունին: Բացի այն իրողութենէ, որ շահախնդիր ժողովուրդները ազատօրէն այլ որոշում կայացուցած են, վնասից հատուցումը պիտի ըլլայ երկրով, հողերով եւ բնական

պաշարներով, որ համարժէք պիտի ըլլան իրենց որակի, տարածքներու եւ իրաւաբանական կանոններու տեսանկիւնէ:

Յօդուած 28 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին պահպանելու, վերականգնելու եւ պաշտպանելու իրենց շրջապատը իր ամբողջականութեամբ՝ իրենց երկրի, հողերու եւ բնական պաշարներու գործածման եւ մշակման քաղաքականութեամբ, ինչպէս նաեւ Պետութիւններու օժանդակութեան՝ այս առնչութեամբ միջազգային գործակցութեան ներդրումով: Այդ հողերու եւ տարածքներու վրայ կարելի չէ ռազմական գործունէութիւն իրականացնել առանց անոնց ազատօրէն արտայայտուած համաձայնութեան: Արեւմտեան Հայաստանի հայերը եւ Պետութիւնները պէտք է ջանան, որ վտանգաւոր ոչ մէկ նիւթ պահուի կամ թափուի Արեւմտեան Հայաստանի հողերու վրայ: Արեւմտեան Հայաստանի հայերը եւ Պետութիւնները նաեւ պէտք է ձեռնամուխ ըլլան այնպիսի միջոցներու կիրառման, որ կը պարտադրեն ապահովելու հսկողութեան, կանխարգիւման եւ բժշկական խնամքի ծրագրեր այս նիւթերէ վնասուած Արեւմտեան Հայաստանի հայերու համար, զորս մտածուած ու գործադրուած են իրենց իսկ կողմէ:

Յօդուած 29 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին մշակութային եւ մտաւոր հարստութեան լիաձեռն սեփականութեան ձանչնալու, ինչպէս եւ իրաւունք ունին ապահովագրելու եւ պաշտպանելու զանոնք: Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին մասնայատուկ միջոցներ ստանալու, որոնցմով կարելի կ'ըլլայ հսկել, զարգացնել եւ պաշտպանել իրենց գիտութիւնը, արհեստագիտութիւնը եւ իրենց մշակոյթի արտայայտութիւնները՝ ներառեալ իրենց մարդկային ներուժն ու ժառանգական այլ կարողութիւնները, իրենց սերմերը, իրենց դեղագիրքը, իրենց բուսականութեան եւ կենդանական աշխարհի յատկութիւնները ձանչնալը, իրենց անգիր ասանդոյթները, իրենց գրականութիւնը, իրենց գծագրութիւնները եւ տիպարները, իրենց տեսողական արուեստները եւ իրենց թատերարուեստը:

Յօդուած 30 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին սահմանելու նախապատուութիւններ եւ մշակելու ռազմավարութիւններ՝ արժեւորելու համար իրենց երկիրը, հողերը եւ այլ բնական պաշարները: Անոնք, մանաւանդ, իրաւունքը ունին պահանջելու, որ Պետութիւնները ընդառաջ երթան իրենց հաւանութեանը՝ արտայայտուած ազատօրէն եւ պատշաճի լիիրաւ գիտակցութեամբ, նախքան վաւերացուիլը բոլոր այն ծրագրերուն, որոնք կրնան ազդեցութիւն ունենալ իրենց երկրի, հողերու եւ այլբնական պաշարներու վրայ, մանաւանդ անոնք, որոնք կը վերաբերին հանքանիւթերու, ջուրի պաշարներու կամ բոլոր այլ պաշարներու արժեւորման, օգտագործման եւ շահագործման: Արեւմտեան Հայաստանի շահախնդիր հայերու համաձայնութեամբ անոնց պիտի յատկացուի վնասից պատշաճ եւ արդարացի հատուցում մեղմելու համար մնան գործունէութիւններու եւ միջոցներու աղետալի հետեւանքները բնապահպանական, տնտեսական, ընկերային, մշակութային կամ հոգեւոր մակարդակի վրայ:

ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԱՍ

(Քաղաքացիական եւ քաղաքական իրաւունք)

Յօդուած 31 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրենք զիրենք տնօրինելու իրենց իրաւունքի մասնայատուկ կիրարկութեամբ իրաւունք ունին ինքնիշխան ըլլալու եւ իրենք զիրենք կառավարելու այն հարցերու առնչութեամբ, որոնք կը վերաբերին իրենց ներքին եւ տեղական գործառնութեանց, եւ, մանաւանդ, մշակոյթին, կրօնքին, կրթութեան, տեղեկատուութեան, հաղորդամիջոցներուն, առողջութեան, բնակելուն, աշխատանքին, ընկերային ապահովութեան, տնտեսական գործունէութեան, հողերու եւ բնական պաշարներու վարման, շրջապատին եւ այլն, օտար անձանց մուտքին իրենց երկիր, ինչպէս նաեւ այս ինքնիշխան գործունէութիւններու նիւթական ապահովման:

Պետական փաստաթուղթեր

Յօդուած 32 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին, որպէս հաւաքականութիւն, ընտրելու իրենց սեփական քաղաքացիութիւնը ըստ իրենց սովորոյթներու եւ ասանդոյթներու: Արեւմտեան Հայաստանի քաղաքացիութիւնը ռեւէ կերպ ազդեցութիւն չի ունենար Արեւմտեան Հայաստանի հայերու այն իրաւունքին վրայ, որո՞ւ համաձայն անոնք, որպէս անհատ, կրնան ընդունիլ իրենց բնական երկրին քաղաքացիութիւնը: Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին սահմանելու իրենց հաստատութիւններու կառոյցները եւ ընտրելու իրենց անդամները՝ իրենց սեփական ընթացակարգերու համապատասխան:

Յօդուած 33 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին յառաջացնելու, զարգացնելու եւ պահպանելու իրենց օրէնսդրական կառոյցները, ինչպէս նաեւ սեփական սովորոյթները, ասանդոյթները, իրաւաբանական ընթացակարգերն ու կիրառութիւնները, մարդու իրաւունքներու բնագաւառին մէջ միջազգայնօրէն ընդունուած չափանիշներու համաձայն:

Յօդուած 34 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին, որպէս հաւաքականութիւն, սահմանելու անհատներու պատասխանատուութիւնները իրենց համայնքներու նկատմամբ:

Յօդուած 35 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը, մասնաւորապէս անոնք, որոնք բաժնուած են միջազգային սահմաններով, իրաւունք ունին այդ սահմաններու ընդմէջէն հաղորդակցութիւններ, յարաբերութիւններ եւ գործակցութեան կապեր հաստատելու եւ զարգացնելու այլ ժողովուրդներու հետ, մասնաւորապէս հոգեւոր, մշակութային, քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային բնագաւառներու մէջ: Արեւմտեան Հայաստանի հայերը եւ Պետութիւնները հարկադրուած են միջոցներ 14 ձեռնարկելու, որոնք կը պարտաւորեցնեն երաշխաւորել այս իրաւունքի կիրարկումը եւ գործածումը:

Յօդուած 36 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին պահանջելու, որ դաշնագրերը, ի մասնաւորի, 1920 թ. օգոստոս 10-ին ստորագրուած Սեւրի խաղաղութեան դաշնագիրը, ամաձայնագրերը, մասնաւորապէս 1916 թ. Կիլիկիոյ ազատագրման վերաբերեալ համաձայնագրերը, եւ Պետութիւններու կամ անոնց յաջորդներու հետ կնքուած կառուցողական միւս կարգադրութիւնները ճանաչում գտնան, յարգուին, ընդունուին ու կիրառուին Պետութիւններու կողմէ ըստ իրենց էութեան եւ սկզբնական նպատակի: Այն անհամաձայնութիւնները, զորս տարբեր կերպ չեն լուծուիր, հարկ է վստահիլ միջազգային պատկան դատական մարմիններու՝ ընտրուած շահախնդիր բոլոր կողմերու ընդհանուր համաձայնութեամբ:

**ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՄԱՍ
(Միջազգային գործակցութեան եւ արտաքին
յարաբերութիւններու իրաւունք)**

Յօդուած 37 Պետութիւնները, Արեւմտեան Հայաստանի հայերու հետ խորհրդակցելով՝ պարտաւոր են անհրաժեշտ միջոցները ձեռնարկելու սոյն Հռչակագրի կարգադրութիւններու լիակատար գործադրման համար: Այն իրաւունքները, որոնք հաստատուած են անոր մէջ, պէտք է որդեգրուին եւ ներմուծուին իրենց ներքին օրէնսդրութեան մէջ այնպէս, որ Արեւմտեան Հայաստանի հայերը կարենան շօշափելիօրէն ծառայեցնել իրենց շահերուն:

Յօդուած 38 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին նիւթական եւ արհեստագիտական համարժէք օժանդակութիւն ստանալու Պետութիւններու կողմէ որպէս միջազգային գործակցութիւն ազատօրէն հետապնդելու համար իրենց քաղաքական, տնտեսական, ընկերային, մշակութային եւ հոգեւոր զարգացումը, ինչպէս նաեւ վայելելու սոյն Հռչակագրով ճանցուած իրաւունքներն ու ազատութիւնները:

Յօդուած 39 Արեւմտեան Հայաստանի հայերը իրաւունք ունին

դիմելու փոխադարձաբար ընդունելի եւ արդարացի ընթացակարգերու՝ կարգադրելու համար հակառակութիւնները, վէճերն ու բախումները Պետութիւններու հետ եւ ստանալու անյապաղ որոշումներ տուեալ խնդիրներու վերաբերեալ: Անոնք հաւասարապէս իրաւունք ունին գործօն միջոցներու՝ իրենց անհատական եւ հաւաքական իրաւունքներու բոլոր օրինագանցութեանց համար: Բոլոր որոշումները պէտք է նկատի ունենան խնդրոյ առարկայ ժողովուրդներու սովորոյթները, ասանդոյթները, իրաւաբանական կանոններն ու դրոյթները:

Յօդուած 40 Միացեալ Ազգերու համակարգի յատկորոշ մարմիններն ու հաստատութիւնները եւ միջպետական այլ կազմակերպութիւնները պարտաւոր են նպաստելու լիակատար կերպով ի գործ դնելու սոյն Հռչակագրին կարգադրութիւնները՝ ի մասնաւորի, մէկտեղելով դրամական գործակցութիւնը եւ արհեստագիտական օգնութիւնը: Պէտք է միջոցներ ի գործ դրուին ապահովելու համար Արեւմտեան Հայաստանի հայերու վերաբերող հարցերուն իրենց մասնակցութիւնը:

Յօդուած 41 Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան կողմէ հարկ է անհրաժեշտ միջոցները ձեռնարկուին ապահովելու համար սոյն Հռչակագրին կիրարկութիւնը, մասնաւորապէս ստեղծելով այս բնագաւառին մէջ իւրայատուկ կարողականութիւններ ստանձնած բարձր մակարդակի մարմին մը՝ Արեւմտեան Հայաստանի հայերու ուղղակի մասնակցութեամբ: Միացեալ Ազգերու բոլոր կառոյցները պէտք է նպաստեն ներկայ Հռչակագիրը յարգելուն եւ անոր լիակատար կիրարկութեան:

**ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՄԱՍ
(Անհատի արժանապատութեան իրաւունք)**

Յօդուած 42 Ներկայ Հռչակագրին մէջ ճանցուած իրաւունքները կը կազմեն Արեւմտեան Հայաստանի հայերու վերապրման, արժանապատութեան եւ բարօրութեան համար անհրաժեշտ նուազագոյն սկզբունքները:

Յօդուած 43 Ներկայ Հռչակագրին մէջ ճանցուած բոլոր իրաւունքներն ու ազատութիւնները համանման կերպով երաշխաւորուած են Արեւմտեան Հայաստանի բոլոր հայերու՝ թէ՛ այդ մարդկանց եւ թէ՛ կանանց համար:

Յօդուած 44 Ներկայ Հռչակագրին ո՛չ մէկ կարգադրութիւն կարելի չէ մեկնաբանել որպէս առիթ կամ հետեւանք՝ նուազեցնելու կամ ջնջելու այն իրաւունքները, զորս Արեւմտեան Հայաստանի հայերը կրնան արդէն ունենալ կամ ընդունակ են ձեռք ձգելու:

Յօդուած 45 Ներկայ Հռչակագրին ո՛չ մէկ կարգադրութիւն իրաւունք չ' ընձեռեղ ռեւէ Պետութեան, խումբի կամ անհատի՝ Միացեալ Ազգերու Սահմանադրութեանը ներհակ գործունէութիւն եւ կամ արարք մը իրականացնելու:

20 յունուար, 2007 Փարիզ

Շարունակութիւնը յաջորդ թիւով

Ուրբաթ 1 Մարտ 2019 - Թիւ 9

Հրատարակչութիւն՝

Արեւմտեան Հայաստանի
Ուսումնասիրութիւններու Կեդրոնի

Հետադարձ կապ
mfa@warmeniagov.com